

SIGURNOST I STRAH

Anton TAMARUT

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
anton.tamarut@kbf.unizg.hr

Pitanje sigurnosti odvajkada je jedno od ključnih pitanja čovjekova osobnog i društvenog života. Čovjek od samih svojih početaka svjedoči o stalnim mijenama, kako onima u sebi tako i onima izvan sebe. Neke od njih su sporije, a druge brže, ubrzane, gdjekad nagle i nepredvidive, vrlo bolne i neugodne, ponekad i zastrašujuće. Za čovjeka se može reći da je biće kojemu su oprez i briga za očuvanje vlastitog života, kao i života svojih bližnjih, urođeni. U to dakako ulazi i briga za svoj materijalni i duhovni prostor. U elementarnim biološkim potrebama i reakcijama čovjek je u mnogočemu sličan drugim živim stvorenjima. No, od njih se bitno razlikuje i to, u prvom redu, po svojim duhovnim sposobnostima i mogućnostima, po razumu i slobodnoj volji, po duhovnoj duši, po svojem jedinstvenom i neusporedivom, bliskom odnosu s Bogom, po odgovornosti ne samo za svoj vlastiti život nego i za život svih drugih Božjih stvorenja na Zemlji.

Sve što je čovjeku nepoznato, i izmiče njegovoj kontroli, potiče ga na oprez i proizvodi u njemu strah, gdjekad i paničan. Strah je, kao uostalom i mnogi drugi temeljni ljudski osjećaji, duhovni i duševni procesi i stanja, složen i slojevit fenomen. Govoreći vrlo pojednostavljeno, na temelju općeg iskustva, čovjek se u strahu, pred opasnošću, može ponašati na dva krajnje oprečna načina. S jedne strane može se smežurati, povući u sebe, zaključati se, pritajiti, učiniti gotovo nečujnim i nevidljivim, ili se pak, s druge strane, može uzjoguniti, »nakostriješiti«, izaći iz sebe i napasti; može se prurušiti u goropadno, bučno i ratoborno stvorenje. U slikovitom i prenesenom smislu, ljudi se u strahu mogu ili »prehladiti« ili »pregrijati«.

Riječ je, dakako, o krajnostima koje samo ukazuju na to da između ekstremnih reakcija postoje i drukčiji načini i mogućnosti kako shvatiti strah i

kako se s njime nositi, na koji ga način i kako kontrolirati i »regulirati«, usmjeliti tako da posluži svojoj temeljnoj i ispravnoj svrsi, očuvanju života i svih primljenih i stečenih duhovnih i materijalnih dobara. Strah bi, dakle, trebao poslužiti na dobro; trebao bi pomoći da se izbjegnu prijeteće životne ugroze i sačuvaju postojeća dobra, sigurnost, sloboda i mir – i ne samo da se sačuvaju nego da se i unaprijede.

U tom pogledu kršćani trebaju također računati sa strahom Božjim, jednim od sedam darova Duha Svetog, koji kao takav, ne samo što ne ulazi među neugodna i nepoželjna ljudska iskustva nego je naprotiv poželjan, zapravo neophodan dar koji pridonosi sigurnosti i kvaliteti čovjekova života, čuva ga od životnih zabluda i stranputica, animalnih i iracionalnih, sebičnih i bezdušnih rješenja. Tako da za stah Božji, kao odgovor ljubavi i mudrosti, treba moliti te ga treba, kao svaki drugi dar, čuvati i njegovati.

Moglo bi se dakako raspravljati o tome je li dar straha Božjega neophodan da čovjek sačuva iskonsko prijateljstvo s Bogom, ako njegova narav ne bi bila obilježena istočnim grijehom. O tome bi se moglo diskutirati, ali to u ovom času nije predmet naše refleksije. Ovdje imamo pred očima čovjeka koji je imao potrebu za Otkupiteljem i otkupljenjem, i koji svoje spasenje, puninu svojeg života, nalazi u poretku milosti, u intimnom i kreativnom životnom zajedništvu s Kristom, u udjelu na Očevu i njegovu Duhu.

Čovjek biblijske objave stvoren je za ljubav. Ljubav, kao i kreativnost, ključna je dimenzija čovjekove bogolikosti, jer, »Bog je ljubav« (1 Iv 4,8.16), plodna, odnosno kreativna, savršena i apsolutna! Prema Pismu, ljubav i strah se isključuju. »Straha u ljubavi nema, nego savršena ljubav izgoni strah« (1 Iv 4,18). U Bogu ne postoji strah, jer je u njemu punina ljubavi. Strah postoji i prati one u kojima je ljubav nepotpuna i nesavršena. Dakle, strah podsjeća čovjeka na njegovu nesavršenost, i to ponajprije na onu temeljnu koja se tiče ljubavi. Ljubav je, naime, dar i zadatak, odnosno poziv. Ljubav je podvrgnuta zakonu rasta i zrenja. Otkupljenje ostvareno u Isusu Kristu (ono, dakako, uključuje i strah – dovoljno se sjetiti samo Isusove muke u Getsemanskom vrtu) namijenjeno je svim ljudima, no ne kao prinuda i prisila, nego kao poziv i dar beskrajne i bezuvjetne Božje ljubavi. Ono postaje stvarnost u onih koji se tom daru ljubavi otvaraju obraćenjem i vjerom i na taj način imaju udjela na Kristovoj punini (usp. Iv 1,16); rastu i napreduju do mjere uzrasta punine Kristove (usp. Ef 4,13).

Ukoliko se netko uz pomoć Božje milosti sve više otvara daru otkupljenja, utoliko je u njemu, usred i usprkos svih životnih i vremenitih, materijalnih i tjelesnih nesigurnosti, manje straha. Ljubav, naime, izgoni strah, i otklanja

muku koju strah stvara. Je li tu potrebno podsjetiti na brojne svece čiju su životi svojevrsno prepričano i živo evanđelje, aktualizirana poruka spasenja u različitim skućenim i nekomotnim, odnosno teškim i bolnim povijesnim (ne) prilikama! Nisu li mnogi od njih ne samo podnosili materijalnu i vremenitu nesigurnost nego je često svjesno i rado izabirali! Jesu li zbog toga živjeli u stalnom strahu i mucu? Ili su naprotiv zračili neopisivim mirom i slobodom, osjećali se sigurnijima od većine drugih ljudi koji su naizgled živjeli u stabilnim i sigurnim životnim uvjetima. Jedno je sigurno, sigurnost svetaca ne temelji se na tjelesnoj obrani i materijalnoj moći, nego na snazi Duha, na vjeri u Božju ljubav, na nadi u Božju providnost. Ona se ne hrani strahom od nepoznatoga, od drugih i različitih, nego naprotiv, učvršćuje se otvorenošću i ljubavlju prema svim ljudima, brižljivošću i odgovornošću za sva Božja stvorenja, na osobit način za ona najslabija.

Sigurnost je u posljednjim desetljećima postala dominantnom političkom i društvenom kategorijom. »Sigurnost na prvom mjestu!«, politički je slogan s kojim se najučinkovitije mobilizira biračko tijelo, osvajaju parlamentarni izbori i dolazi na vlast. San svjetskih razmjera s kraja XX. stoljeća o dugoročnijem miru i sigurnosti rasplinuo se na samom početku novog tisućljeća terorističkim napadom i rušenjem nebodera blizanaca u New Yorku, serijom ratova na Bliskom istoku, prevratima i pobunama u sjevernoafričkim državama, snažnom financijskom krizom (recesijom), masovnim migracijama i trenutno harajućom pandemijom Covida-19. Unutar širokih svjetskih razmjera pojedina uža područja i države pogodile su u posljednje vrijeme dodatne nesreće i elementarne nepogode kao što su ogromne poplave, požari i snažni potresi. Među mnogima, i Hrvatska se suočila s prirodnim katastrofama. Spomenimo samo snažni potres u Zagrebu u ožujku 2020., ili onaj još razorniji na Banovini krajem prosinca iste godine.

Budući da se sigurnost, o kojoj se sanjalo i za koju se mislilo da je čvrsta i stabilna, preko noći pokazala vrlo ranjivom, nesigurnom i nestabilnom, pojavila se nova, nervozna, još glasnija i sugestivnija, da ne reknemo, agresivnija promidžba sigurnosti. Općenito je poznato da se u određenom vremenu najčešće i najviše govori o onom čega najviše nedostaje, a ključno je za uspješan i sretan život. Spomenimo samo neke od tih vrednota: mir, pravednost i solidarnost. U najnovije doba svjedočimo kako su ljudi za sigurnost spremni štošta žrtvovati, spremni su se odreći mnogih svojih temeljnih prava u koja su se do jučer zaklinjali i bili ih spremni braniti vlastitim životima. Stječe se dojam kako mnogi danas radije žele biti sigurni nego slobodni, radije nadzirani nego možebitnoj, pa makar samo i virtualnoj pogibli izloženi.

Zanimljivo je u ovom povijesnom kontekstu primijetiti kako kategorije sigurnosti i straha iz dana u dan sve više i sve brže iz religijskog okruţja sele u ono sekularno. Do jučer su na račun religijskih institucija s razliĉitih protivniĉkih strana pljuštale kritike kako sigurnost u vjeĉno spasenje i nagradu na nebesima kod obiĉnog puka hrane strahom od paklenih muka i vjeĉne smrti. Crkvi, odnosno tzv. »crkvenoj eliti« predbacivalo se da strahom ţeli imati pod kontrolom siromašne i neuke mase, da im zbog vlastite koristi i udobnosti nameće razliĉita pravila i zakone ponašanja, ograniĉava njihove slobode i prijeĉi ţivotne uţitke. No, ĉini se da bi danas, *mutatis mutandis*, tzv. civilno, sekularno društvo, odnosno drţava, bolje reĉeno, odreĉene svjetske i društvene elite, mogle biti izloţene sliĉnim kritikama. Kako, naime, zbog kontrole i nekih drugih prekrivenih ciljeva, s tajnim raĉunicama, pod izlikom zemaljske i vremenite sigurnosti hrane široke slojeve graĉana razliĉitim strahovima i nameću im nova pravila ponašanja, propisuju restriktivne zakone, ograniĉavaju osobne slobode, proglašavaju »novo normalno«. Za sigurnost se, naime, isplati sve ųrtvovati! Na stranu svojevrsna pomama za osiguravanjem svega i svaĉega, ųto u zapadnim društva i nije najnovija pojava. Financijska moć i utjecaj osiguravajućih društava na društvena zbivanja u nesigurnim vremenima sve su znaĉajniji. Moć novca predstavlja se kao jedino realna moć, moć s boţanskim atributima.

Dok je Crkva pod pritiskom sekularnih kritiĉara gotovo odustala od svoje eshatološke pouke i poruke – koja je dakako mogla biti, a gdjekad je doista i bila, instrumentalizirana i zlorabljena za niske i prizemne ciljeve – dotle su sekularna vlast/drţava, ili kako bi neki radije rekli, moćne nadnacionalne i svjetske korporacije, u najnovije doba snaţno i obilato posegnule za temama sigurnosti i straha, oblikujući pomoću njih svojevrsnu sekularnu, odnosno imanentnu, ovozemnu eshatologiju, s ništa manjim i bezazlenijim mogućnostima instrumentalizacije i zloporabe.

Teme sigurnosti i straha obuhvaćene su biblijskom objavom o Bogu i ĉovjeku, osvijetljene su na osobit naĉin u novozavjetnim spisima. Na brojnim mjestima u evanĉeljima govori se u ĉemu je ĉovjekova sigurnost, gdje ju treba traţiti, s ĉime se ĉovjek ne smije zavaravati, u ųto se ne smije slijepo i bezrazloţno pouzdati, u ųto se ne isplati investirati, koga se i ĉega treba bojati, a koga i ĉega ne treba bojati, i zaųto se ne treba bojati. Gdje je izvor straha, i ĉime se on hrani i napaja. Kako se, s kime i s ĉime strah moţe pobijediti, koji put vodi prema sigurnosti, u kome i u ĉemu je ĉovjekova stvarna i konaĉna sigurnost. Sigurnost i strah izrazito su ljudske pa onda i biblijske teme, teme evanĉelja, tiĉu se istine o ĉovjeku i njegovu odnosu s Bogom, s bliţnjima i svim drugim

stvorenjima. One nisu tek psihološke, sociološke i političke teme. Usuđujemo se reći, one su u prvom redu duboko teološke i eshatološke pa bi prema tome itekako bilo potrebno da se one upravo u ovo vrijeme, u vrijeme ozbiljnih muka i neizvjesnosti u pogledu sigurnosti i straha, bez ikakvog kompleksa pozitivne znanosti nađu u središtu teoloških promišljanja.

Naime, duboko smo uvjereni, kada je riječ o temama sigurnosti i straha, da je svijetu, ukoliko želi izbjeći beznađe, duboki nemir i sveopću tjeskobu naroda, neophodno svjetlo evanđelja, poziv na obraćenje, poruka o blizini, o ljepoti i radosti Božjeg kraljevstva, poruka ljubavi i nade, eshatološka poruka spasenja. U tom svjetlu treba čitati i dvije zadnje socijalne enciklike pape Franje *Laudato si* i *Fratelli tutti*. Naime, obje enciklike predstavljaju iskrenu želju, žarka i velikodušna nastojanja Crkve, koja u ovom času zajedno s cijelim svijetom i čovječanstvom dijeli neizvjesnost i strah, kako pred brzim i snažnim klimatskim promjenama i pratećim prirodnim nepogodama i bolestima tako i pred brojnim oštrim društvenim i svjetskim prijeporima i previranjima. Crkva pokazuje kako pobijediti postojeći strah, kako postići žučenu sigurnost, čime se i kako osigurati, ne od drugih i drukčijih, nego zajedno i u jedinstvu s drugima i drukčijima. Jer sigurnost i mir mojih bližnjih jamči i moju, odnosno našu sigurnost i mir.

Parafrazirajući riječi pape Franje iz izvanrednog *Urbi et Orbi* 27. ožujka 2020. godine, usuđujemo se tvrditi: Čim prije shvatimo da se nalazimo na istoj lađi, svi krhki i dezorijentirani, ali istodobno važni i potrebni, svi pozvani veslati zajedno, svi potrebni utjehe drugoga; čim prije shvatimo da ne možemo ići dalje svatko za sebe, već samo zajedno, straha će u nama i u svijetu biti sve manje, sigurnosti i mira sve više. Kraljevstvo Božje koje »nije jelo ili piće, nego pravednost, mir i radost u Duhu Svetome« (Rim 14,17) bit će nam sve bliže.